

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی احکام مهر

در فقه شیعه

با نگاهی به حقوق ایران

مؤلف:

حسین حلییان

انتشارات چتر دانش

سرشناسه :	حلبیان، حسین، ۱۳۶۰ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی احکام مهر در فقه شیعه با نگاهی به حقوق ایران / مؤلف حسین حلبیان.
مشخصات نشر	: تهران: چتر دانش، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۴ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۳۵۴-۱
وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا	
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۰۵-۱۱۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: مهر (فقه)
موضوع	: Bride price (Islamic law)
موضوع	: مهر (حقوق مدنی) -- ایران
موضوع	: Bride price -- Iran
رده بندی کنگره	: BP۱۸۹/۲
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۸۴۳۷۱۱

نام کتاب	: بررسی احکام مهر در فقه شیعه با نگاهی به حقوق ایران
ناشر	: چتر دانش
مؤلف	: حسین حلبیان
نوبت و سال چاپ	: اول - ۱۳۹۸
شمارگان	: ۱۰۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۳۵۴-۱
قیمت	: ۱۵۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خم‌نیری جاوید (اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، در حالی است که نیاز میرم دانش پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت‌گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه علمی بیش از پیش به منصه ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

آشنایی با مؤلف

مؤلف کتاب، فقیه اهل بیت علیهم السلام آیه الله حاج آقا حسین حلبیان رحمته الله از اساتید و محققین حوزه علمیه قم و اصفهان، متولد اصفهان، در نوجوانی وارد حوزه علمیه اصفهان شدند و از اساتید بزرگوار آن حوزه از جمله آیه الله حاج سید حسن فقیه امامی رحمته الله بهره‌مند شدند، و پس از شروع به رسائل و مکاسب شیخ اعظم شیخ مرتضی انصاری رحمته الله به مشهد مقدس هجرت نموده و به مدت ده سال در کنار مضجع شریف حضرت **ثامن الحجج** علیه السلام به کسب علوم و معارف اسلامی پرداختند. دروس سطوح عالیّه را در مشهد مقدس با بهره‌بردن از اساتید بزرگ آن حوزه به پایان رسانیده و بیش از هشت سال در دروس خارج فقه و اصول اساتید آن دیار حضرت آیه الله میرزا علی فلسفی رحمته الله، آیه الله سید محمدمهدی موسوی خلخالی (صاحب کتاب فقه الشیعه) و آیه الله حاج شیخ مهدی مروارید شرکت کردند و با کسب رتبه ممتاز در سطح چهار از تحصیل در آن حوزه مقدسه فراغت حاصل نموده و به حوزه علمیه قم و جوار حضرت **فاطمه المعصومه** علیها السلام عزیمت کردند. در حوزه علمیه قم به محضر اساتید محترمی مانند حضرت آیه الله شیخ حسین وحید خراسانی و آیه الله سید موسی شبیری زنجانی و آیه الله سید محمد صادق روحانی و آیه الله سید محمود هاشمی شاهرودی رحمته الله جهت کسب فیض و تحصیل علوم اسلامی شرفیاب شدند. ایشان دروس مختلف از جمله ادبیات عرب، منطق، فقه و اصول و نیز در مقطع سطوح عالیّه (کتاب‌های مکاسب و رسائل و کفایه) را تدریس نموده‌اند و سپس به تدریس درس خارج فقه و اصول اشتغال یافتند ایشان از بزرگانی از اساتید خود و دیگر فقهاء عظام دارای تصدیق اجتهاد می‌باشند.

اهداء به

سيدة نساء أهل الجنة

الصديقة الشهيدة

فاطمة الزهراء سَلَامَاتُهَا

عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: يَا فَاطِمَةُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى
يَغْضَبُ لِعَظْبِكَ وَيَرْضَى لِرِضَاكِ.

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ای فاطمه به راستی خداوند به خشم تو
خشمگین و به خشنودی ات خشنود می شود.

فضائل فاطمة الزهراء للحاكم النيشابورى، ص ۱۰۰، ترجمه دکتر محمود نعمتی

برخی از کتب چاپ شده نویسنده عبارتند از:

۱. «احکام مهر در فقه شیعه» که در ایران و آمریکا به چاپ رسیده.
۲. «نماز طواف» که در ایران و آمریکا به چاپ رسیده.
۳. «جستارهای فقهی و اصولی با نگرشی بر آرای فقهای ایران و عراق» این اثر با مقدمه‌ای از آیه الله حاج سید مرتضی متسجابد الدعواتی رحمته الله علیه به چاپ رسیده است.

و از مقالات چاپ شده ایشان عبارت است از:

۱. «المبانی الكلامية للوحيد البهبهانی فی بعض كتبه الفقهية و الأصولية». چاپ شده در مجموعه مقالات کنگره علامه وحید بهبهانی برقرار شده در شهر مقدس کربلا.
۲. «المسئولية المدنية بين القانون و الفقه» چاپ شده در شماره ۷۰ و ۷۱ و ۷۲ از مجله فقه أهل البيت عليهم السلام.
۳. «تجارت الکترونیک و حقوق بین الملل خصوصی» چاپ شده در مجله گفتمان حقوقی دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
۴. «استنماع» چاپ شده در مجله گفتمان حقوقی دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
۵. «بررسی‌های فقهی قابل طرح در تجارت الکترونیک» چاپ شده در مجله فقه أهل بیت عليهم السلام، شماره ۶۸.
۶. «نگاهی به آثار و برخی نظریات اصولی آیه الله سید محمد کاظم طباطبایی یزدی، چاپ شده در مجله نقد کتاب فقه و حقوق، شماره ۹ و ۱۰.
۷. «تعدیل قرارداد» منتشر شده در مجله گفتمان حقوقی شماره ۲۱ و ۲۲.

نکاتی در معرفی کتاب

(حجة الإسلام و المسلمین حاج شیخ احمد حلبیان)

در معرفی و نقد این اثر ارزشمند باید بیان داشت:

۱. این اثر ارزشمند را می‌توان تکمله‌ای برای مباحث مطرح در دروس خارج دانست.
۲. این اثر در مواقعی به ذکر نظریات بسنده کرده و در جاهایی به‌طور تفصیلی وارد بحث شده.
۳. گاهی نیز به القای سؤال و طرح بحث کفایت نموده گویا خواسته است بحثی را فرا روی تحقیقات و محققین آینده بگشاید.
۴. برخی مواقع یک بحث در بیش از یک مبحث مطرح شده مثل بحث تفویض مهر که احتمالاً به‌خاطر بررسی جهات گوناگون مطلب در مباحث مختلف طرح بحث شده است.
۵. مستوای علمی این اثر فراز و فرود دارد و در برخی مواقع در حد فقه فتوایی است و در برخی مواقع در حد فقه استدلالی ولی در مجموع اثری قابل استفاده برای طلاب و دانشجویان و حقوقدانان و مدرسین و محققین و مجتهدینی است که درصدد استقصاء در بحث مهریه هستند.
۶. این اثری است که به فقه و حقوق هر دو نظر داشته و ای بسا پسندیده بود که در عنوان کتاب نیز به این مهم اشاره می‌شد.
۷. با توجه به توانایی نویسنده محترم در مباحث سندی و رجالی در چاپ‌های آینده شایسته است به تفصیل به این‌گونه مباحث در بحث‌های استدلالی توجه ویژه شود.
۸. فصل دوم حجم اصلی کتاب را به خود اختصاص داده و فصل‌های اول و سوم از حجم اندکی برخوردار است.

۹. منابع استفاده شده در این اثر نیز از سطح‌های علمی متفاوت برخوردار است از منابع اصلی گرفته تا کتب فقه فتوایی در تدوین این اثر مورد استفاده قرار گرفته.

۱۰. برخی مسائل جا دارد در چاپ‌های بعدی به این کتاب افزوده شود
مثل:

الف: مردی که فوت کرده و هیچ برای ادای مهریه ندارد آیا بر اولیا و ورثه لازم است مهریه او را پرداخت کنند؟

ب: مهریه در وطی به شبهه - به این صورت که مهری مشخص شده و بنا بوده عقد خوانده شود و عقد خوانده نشده یا صحیح خوانده نشده و یا نکاح کلاً باطل بوده - مهرالمثل است یا مهرالمسمی؟

ج: استطاعت حج با مهریه‌ای که مهریه‌ای که پرداخت نشده حاصل می‌شود؟

د: برگشت زوجه در بخشش مهریه و صور مختلف آن چه حکمی دارد؟
آیا بعد از طلاق نیز می‌تواند رجوع در بخشش مهریه کند؟

ه: در صورتی که اجنبی مهریه زن را که عوض الخلع قرار گرفته بپردازد آیا خلع تمام می‌شود؟ که در «الأسئلة الصیمریة» بین جناب حسین بن مفلح بن حسن صیمری و جناب محقق کرکی رد و بدل شده است، مطرح شده است.

و: در صورتی که نزاعی در قدر مهریه پیش آید و وکیل زوجه، زوج را تصدیق کند حکم مسئله چگونه خواهد بود؟ در صورت نزاع قبل از دخول و بعد از آن حکم چگونه است؟ و این سؤالی است که نقل شده که از جناب میرداماد پرسیده شده است.

فهرست

- فصل اول: ماهیت و اسباب مهر** ۱۶
- مبحث اول: ماهیت عقد نکاح و مهر ۱۶
- مبحث دوم: اسباب مهر ۱۷
- فصل دوم: بررسی تفصیلی مهر در نظام حقوقی اسلام** ۲۰
- مبحث اول: حکم تکلیفی مهر ۲۰
- مبحث دوم: اقسام مهر ۲۳
- گفتار اول: مهر المسمی ۲۳
- گفتار دوم: مهر المثل ۲۳
- گفتار سوم: مهر مفوض ۲۶
- گفتار چهارم: مهر الممتعه ۲۶
- گفتار پنجم: مهر السنه (مهر محمدی) ۳۴
- گفتار ششم: مهر البغی (أجر الفاجرة) ۳۶
- مبحث سوم: چیزهایی که می‌توان مهر قرار داد ۳۶
- مبحث چهارم: شرایط مهر ۳۸
- گفتار اول: شرایط عمومی ۳۸
- گفتار دوم: شرایط اختصاصی انواع مهر ۴۲
- مبحث پنجم: مهریه در نکاح منقطع ۴۲
- مبحث ششم: مهریه در نکاح نابالغ ۴۶
- مبحث هفتم: تعهد ثالث به پرداخت مهر ۴۹
- مبحث هشتم: شرط مدت یا قرار اقساط برای پرداخت مهر ۵۰
- مبحث نهم: حق حبس ۵۰
- گفتار اول: منظور از تمکین و وظایف زن چیست؟ ۵۲
- گفتار دوم: حال و یا نسیه بودن مهر چه تأثیری در حق حبس دارد؟ ۵۲
- گفتار سوم: تعیین یا عدم تعیین مهر در عقد چه اثری در حق حبس دارد؟ ۵۳
- گفتار چهارم: حکم حق حبس در تقسیط مهر به سبب اعسار زوج چیست؟ ۵۴
- مبحث دهم: حداقل مهر در اسلام ۵۵
- مبحث یازدهم: حداکثر مهر در اسلام ۵۸

۶۴	.....	مبحث دوازدهم: مهرالسنة
۶۵	.....	مبحث سیزدهم: مهریه در طلاق قبل از دخول
۶۶	.....	مبحث چهاردهم: مهریه در موت زوجین قبل از دخول
۶۷	.....	مبحث پانزدهم: مهریه در صورت تفویض مهر
۶۹	.....	مبحث شانزدهم: مهریه در نکاح سفیه
۷۱	.....	مبحث هفدهم: مهریه در زنی که مشخص می‌شود باکره نبوده
۷۲	.....	مبحث هجدهم: مهریه زن ناشزه
۷۳	.....	مبحث نوزدهم: لعان
۷۵	.....	مبحث بیستم: مهریه زنی که زنا کند
۷۶	.....	مبحث بیست و یکم: مهریه زنی که تغییر جنسیت داده
۷۷	.....	مبحث بیست و دوم: مهریه در صورت عدم امکان استمتاع
۷۸	.....	مبحث بیست و سوم: دو مهر برای یک زن و یک مهر برای دو زن
۸۰	.....	مبحث بیست و چهارم: مهریه در نکاح فضولی
۸۱	.....	مبحث بیست و پنجم: افزایش توافقی مهر
۸۳	.....	مبحث بیست و ششم: محاسبه مهر به نرخ روز
۸۶	.....	مبحث بیست و هفتم: مهریه‌های سنگین و زندان
۸۷	.....	مبحث بیست و هشتم: بذل مهر به شرط عدم ازدواج مجدد زوج
۸۸	.....	مبحث بیست و نهم: کاهش مهریه در نشوز مرد
۹۰	.....	فصل سوم: تفویض مهریه
۹۰	.....	مبحث اول: تفویض بضع
۹۳	.....	مبحث دوم: تفویض مهر
۹۷	.....	نمایه‌ها
۹۸	.....	نمایه آیات
۹۹	.....	نمایه احادیث
۱۰۱	.....	نمایه اشخاص
۱۰۴	.....	نمایه کتب
۱۰۵	.....	مراجع و مأخذ

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم

«إِنَّمَا يَرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا»^۱

بعضی خاندان‌ها در قرآن کریم ستوده شده‌اند؛ از جمله خاندان ابراهیم و خاندان عمران، و آیهٔ تطهیر در حق خاندان پاک پیامبر خاتم^{صلی الله علیه و آله} نازل شده است^۲ و از آن خاندان پاک تعبیر به شجرهٔ طیبه شده است^۳ و در مقابل، بعضی خانواده‌ها نکوهش شده‌اند و از آنها تعبیر به شجرهٔ خبیثه شده است.^۴ در قرآن کریم در آیات بسیاری به مسئلهٔ خانواده، نسل و ذریه و روابط زن و مرد در جنبه‌های مختلف پرداخته و از دیدگاه‌های گوناگون بشر را در این زمینه راهنمایی کرده است. قرآن مجید بشر را به راهی که سازگار با فطرت و مقتضای عفت است رهنمون ساخته. خداوند (تبارک و تعالی) در قرآن به تکوینی بودن مسئلهٔ ازدواج اشاره می‌کند؛^۵ ولی، طبیعی و غریزی بودن این نیاز باعث آن نمی‌شود که شارع مقدس از جهت اخلاقی و معنوی آن چشم‌پوشد.^۶ در روایات اسلامی ما به امر ازدواج و تشکیل خانواده اهمیت بسیار داده شده است، تا آنجا که

۱- سورهٔ احزاب، آیهٔ ۳۳.

۲- همان.

۳- سورهٔ ابراهیم، آیهٔ ۲۴.

۴- سورهٔ ابراهیم، آیهٔ ۲۶.

۵- سورهٔ نساء، آیهٔ ۱، سورهٔ اعراف، آیهٔ ۱۸۹، سورهٔ روم، آیهٔ ۲۱.

۶- سورهٔ نور، آیات ۳۳، ۳۱، ۳۰.

نکاح «سنت نبوی» معرفی شده^۱ و محبوب‌ترین و عزیزترین بنیان نزد خداوند (تبارک و تعالی) معرفی شده است. و ازدواج در جوانی را موجب حفظ دین و حفظ دو ثلث دین دانسته‌اند.^۲

تنها کارکرد نکاح در تشکیل خانواده خلاصه نمی‌شود بلکه آثار و تبعات گوناگون اجتماعی، حقوقی، اقتصادی در پی دارد که فقها و حقوقدانان به بیان بخشی از آن‌ها پرداخته‌اند و آن را تنقیح نموده‌اند و توضیح داده‌اند که در این زمینه به بخش‌های عمده‌ای از کتب فقهی تحت‌عنوان «کتاب‌النکاح» می‌توان اشاره کرد و در علم حقوق رشته‌ای با نام «حقوق خانواده» متکفل تبیین چگونگی شکل‌گیری و آثار و تبعات حقوقی این نهاد می‌باشد.

این نوشتار در رابطه با یکی از نهادهای زیرمجموعه عقد نکاح به نام «مهر» که بحثی کاربردی و مورد ابتلا است، بحث می‌نماید. امید است که این تحقیق مورد توجه حضرات معصومین علیهم‌السلام قرار گیرد و در راستای سوق‌دادن خانواده‌ها به سوی سیره نبوی و روش عقلایی در برخورد با مقوله مهریه مؤثر واقع شود.

این اثر برگرفته‌ای است مختصر از رساله دوره کارشناسی ارشد اینجانب که در دانشگاه علوم اسلامی رضوی باعنوان «تعدیل مهر از منظر فقه و حقوق» با مشورت و راهنمایی اساتید محترم آیه الله دکتر سید مصطفی محقق داماد و دکتر امیر حسین آبادی تنظیم شده.

۱- محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمة، ص ۲۲۴۸.

۲- همان، ص ۲۲۵۰.

در این مجال از حضرت آیه الله سید محمد مهدی خلخالی،
و آیه الله شیخ هادی نجفی جهت بذل محبت و عنایت قدردانی
می‌نمایم و از اساتید محترمی که در زمینه تألیف و تدوین این رساله
از راهنمایی‌های آنان بهره‌مند شده‌ام تشکر می‌کنم و امیدوارم از
تذکرات اساتید و دوستان در جهت ارتقای سطح این رساله بهره‌مند
شوم. از فاضل ارجمند آقای دکتر احسان علی اکبری که در انتشار
این اثر همیاری داشته‌اند و محقق گرانقدر جناب استاد دکتر محمود
نعمتی که ویرایش این اثر را بر عهده داشته‌اند تشکر می‌کنم و
توفیقات ایشان را از پروردگار بزرگ مسألت دارم.

در پایان تشکر ویژه دارم از نشر چتر دانش و برادر عزیزم جناب
حجة الإسلام و المسلمین حاج شیخ احمد حلبیان که با لطف ویژه به
نشر و معرفی این اثر پرداخته‌اند.

حسین حلبیان

تابستان ۱۳۹۸

شاکله و ساختار این کتاب در سه فصل ترتیب یافته است. در فصل اول به چیستی و ماهیت «مهر» می‌پردازیم و در فصل دوم در بیست و نه مبحث به بیان احکام مربوط به مهریه می‌پردازیم و در فصل سوم به بحث تفویض مهر و تفویض بُضْع می‌پردازیم، و در بخش پایانی کتاب فهرست‌های فنی و منابع مورد استفاده در کتاب آورده می‌شود. در بخش منابع نیز به تفکیک منابع حدیثی و تفسیری و فقهی و حقوقی و سایر منابع را آورده‌ایم.

از خداوند تبارک و تعالی خواهانم که مفید برای خوانندگان باشد و ذخیره‌ای برای عالم آخرت باشد و خدمتی به فقه شیعه انجام شده باشد.

و اینک فصل اول

فصل اول

ماهیت و
اسباب مهر

فصل اول: ماهیت و اسباب مهر

مبحث اول: ماهیت عقد نکاح و مهر

عقد نکاح که از آن تعبیر به عقد ازدواج، زواج، تزویج، پیمان زناشویی می‌شود در حقیقت نهادی اجتماعی دارای احکام فقهی - حقوقی خاص و با آداب و رسوم گوناگون در نزد ملل مختلف است. «فَإِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ نِكَاحًا»^۱.

بیان شده: «نکاح رابطه‌ای است حقوقی - عاطفی که به وسیله عقد بین زن و مرد حاصل می‌گردد و به آنها حق می‌دهد که با یکدیگر زندگی کنند و مظهر بارز این رابطه حق تمتع جنسی است»^۲.
عقد نکاح آمیزه‌ای است از تعهدات، وظایف و حقوق طرفین نسبت به هم که به لحاظ مهریه معاوضه‌ای را نیز دربر دارد.

برخی صاحب نظران نکاح را در شمار عقود شخصی می‌دانند، و نه عقود مالی^۳ و نیز نکاح را عقدی غیرمعاوضی می‌دانند که تنها در خصوص مهریه احکام معاوضیات در آن جاری می‌باشد.^۴

و مهر عبارت است از: «مالی است که زن بر اثر ازدواج مالک آن می‌گردد و مرد ملزم به دادن آن به زن می‌شود»^۵.
مهر در تعریف یادشده، شامل مهرالمسمی، مهرالمثل، مهر مفوض

۱- حرّ عاملی، وسایل الشیعة، ج ۲۱، ص ۲۰۰.

۲- سید مصطفی محقق داماد، بررسی فقهی حقوق خانواده، ص ۲۲.

۳- میر حسین عابدیان.

۴- سید مصطفی محقق داماد.

۵- سید حسین صفایی و اسدالله امامی، مختصر حقوق خانواده، ص ۱۴۸.

و مهرالمتعه و حتی نفقه نیز می‌شود؛ ولی باید توجه داشت که مهر چیزی افزون بر نفقه و مخارجِ عمومی زن در زندگی زناشویی است و همچنین اطلاق مهر بر «مهرالمتعه» اگرچه در قانون مدنی آمده، ولی خالی از مسامحه نبوده و متعه‌ای که به زن داده می‌شود در صورت عدم تعیین مهر و طلاق قبل از دخول مقوله‌ای متفاوت از مهر است؛ چنانچه در روایت منصور بن حازم از امام صادق (علیه السلام) نقل می‌کند - در مورد مردی که ازدواج کرده بود و مهر معین نکرده بود- فرمودند: **مهری برای زن نیست** و اگر دخول کرده باشد مانند مهر زنان [هم شأن] آن زن به او پرداخت می‌شود.^۱

همچنین واضح است که ارث زن از تعریف خارج است؛ چه اینکه ارث به موجب فوت زوج برای زن لازم می‌شود، نه به موجب صرف عقد نکاح.

مبحث دوم: اسباب مهر

در پاسخ به این پرسش که: مهر از چه راهی و به چه سبب بر مرد واجب می‌شود؟ اسبابی ذکر شده از قبیل:

- ۱- عقد؛
- ۲- وطی به شبهه؛
- ۳- وطی اِکراهی؛
- ۴- اِزالهٔ بکارت؛

۱- «لاشیء لها من الصداق فإن کان دخل بها فلها مهر نسائها». حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۲۱، ص ۲۶۹.

۵- تفویت بضع.

که شاید بتوان این موارد را به‌عنوان «سبب مهر» برشمرد. که البته برای تفویت بضع نیز مصادیقی ذکر شده از قبیل:

۱- شیردادن، مثل اینکه مادرشوهر به زوجه (درسن صغر) شیر دهد؛^۱

۲- کذب و یا رجوع شهود؛ مثل اینکه شهادت بر طلاق داده‌اند و بعد کذب آنان روشن می‌شود؛^۲

۳- در صورتی که پدر با زوجهٔ پدرش وطی به شبهه کند؛^۳

۴- در صورتی که پسر با زوجهٔ پدرش وطی به شبهه کند؛^۴

۵- در صورتی که پدر کنیز پسر را وطی کند؛^۵

۶- برگشتن زن از اقرار قبلی خود به نفع زوج اول.^۶

۱- ر.ک: فاضل اصفهانی، کشف اللثام، ج ۷، ص ۱۴۷.

۲- ر.ک: جامع عباسی، ص ۶۸۰.

۳- ر.ک: محمد حسن نجفی، جواهر الکلام، ج ۳۱، ص ۲.

۴- همان.

۵- همان.

۶- همان.